

XAVIER CORTADELLAS
I JUDIT PUJADÓ (*Coord.*)

Els pobles oblidats

Una vall i 29 viles abandonades de Catalunya

Il·lustracions de
LLENAS LLENSA

La Bisbal d'Empordà, 2014

Edicions Sidillà scp.

Carrer Catalunya, 4
17100 La Bisbal d'Empordà
Tel: 628269186 i 669607516
www.edicionsidilla.cat
info@edicionsidilla.cat

© *del text*: els seus autors

© *de les il·lustracions*: Albert Llenas Llena

© *de la traducció dels textos aranesos al català*: Aitor Carrera i
Claudi Aventín-Boya

© *de l'edició*: Edicions Sidillà

Idea original: Edicions Sidillà

Maquetació: Judit Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Impressió: Impremta Pagès. Anglès (la Selva)

L'edició d'aquest llibre ha rebut una subvenció de la:

Diputació de Girona

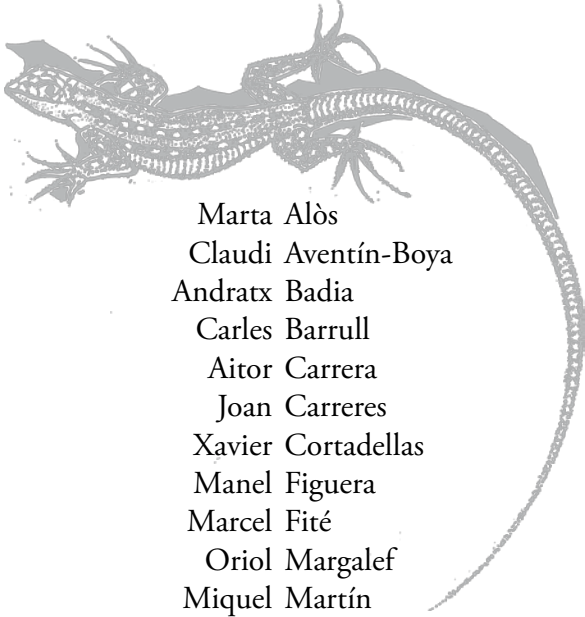
ISBN: 978-84-938743-9-1

Dipòsit legal: GI-236-2014

Primera edició: febrer de 2014

Tots els drets reservats.

AUTORS

Marta Alòs
Claudi Aventín-Boya
Andratx Badia
Carles Barrull
Aitor Carrera
Joan Carreres
Xavier Cortadellas
Manel Figuera
Marcel Fité
Oriol Margalef
Miquel Martín
Cristina Masvidal
Marta Momblant
Isabel Olesti
Joan Pinyol
Judit Pujadó
Adrià Pujol
Montserrat Rumbau
Pau Urgell

SUMARI

11 Introducció Com arbres que caminen

21 Els pobles oblidats

ÀRREU. EL PALLARS SOBIRÀ MARTA ALÒS
23 Entre dos mons

LA BARTRA. L'ALT CAMP ISABEL OLESTI
33 El miracle de la Bartra

BRIOLF. EL PLA DE L'ESTANY JOAN CARRERES
39 Vida passada entre el bosc, els camps i el riu

CANALS. LA Cerdanya MANEL FIGUERA
53 Jocs de fugida i soledat

CERNERES. L'ALT URGELL JOAN CARRERES
63 A la solana del Cadí

DORVE. EL PALLARS SOBIRÀ MARTA ALÒS
73 Un bocí de cel

ESBLADA. L'ALT CAMP 🌀 JOAN PINYOL

81 🌀 Un passat a canvi d'un feix de bitllets

FATXES. EL BAIX CAMP 🌀 ORIOL MARGALEF

91 🌀 Sang al coll de Fatxes

FONTSCALDETES. L'ALT CAMP 🌀 ORIOL MARGALEF

99 🌀 El retorn del Nen Jesús

GALLICANT. EL BAIX CAMP 🌀 ISABEL OLESTI

107 🌀 El poble que es fon

HERBA-SAVINA. EL PALLARS JUSSÀ 🌀 MARTA ALÒS

113 🌀 La plenitud del silenci

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT. EL BARCELONÈS 🌀

MARCEL FITÉ

127 🌀 Un poble per descobrir entre el ciment i l'asfalt

JAFRE. EL GARRAF 🌀 JOAN PINYOL

137 🌀 Pols de pedres senyoriales

LO MAS DEL LLAURADOR. EL MATARRANYA 🌀 MARTA
MOMBLANT

147 🌀 Un llaurat cum laude

ELS METGES. EL BAIX EMPORDÀ 🌀 XAVIER CORTADELLAS

159 🌀 Una parròquia amb dos noms

MONTANT DE TOST. L'ALT URGELL ⌘ MARCEL FITÉ
169 ⌘ La vall de les nenes

MONTARGULL. LA CONCA DE BARBERÀ ⌘ MONTSERRAT
RUMBAU
179 ⌘ Amb els molins com a únics testimonis de les ruïnes

ORONERS. LA NOGUERA ⌘ CRISTINA MASVIDAL
189 ⌘ Dos pobles perduts

ORRIT. EL PALLARS JUSSÀ ⌘ CARLES BARRULL
199 ⌘ Lluny de tot

EL PUTXOT. EL BAGES ⌘ JUDIT PUJADÓ
207 ⌘ La bombolla del vi

RAONS. L'ALTA RIBAGORÇA ⌘ ANDRATX BADIA
217 ⌘ Al tercer cant que faça lo gall

SALSELLES. EL BERGUEDA ⌘ JUDIT PUJADÓ
227 ⌘ Entre balmes, aigües i tresors

SANT MARÇAL. EL VALLÈS ORIENTAL ⌘ PAU URGELL
239 ⌘ La vall dels pobles sense nom

SANT MARÇAL DE QUARANTELLA. EL PLA DE L'ESTANY ⌘
ADRIÀ PUJOL
251 ⌘ La capital d'enlloc

SANTA MARGARIDA DE CABAGÈS. L'OSONA MIQUEL MARTÍN

261 Entre la fusta i la pedra

SANT ROMÀ DE TAVÈRNOLES. EL PALLARS SOBIRÀ MARTA ALÒS

269 La nostàlgia de les pedres

SOLANELL. L'ALT URGELL MARCEL FITÉ

277 Un poble que torna a viure

SANTA MARIA DE VIDABONA I SANT JULIÀ DE SALTOR. EL RIPOLLÈS XAVIER CORTADELLAS

291 Sis masos per a dos rectors

LA VALL DE TORAN. VAL D'ARAN AITOR CARRERA I CLAUDI AVENTIN-BOYA

305 De Pontaut fins a Sant Joan. Versió catalana.

314 *De Pontaut enquia Sant Joan.* Original aranès.

SANT JOAN DE TORAN. VAL D'ARAN AITOR CARRERA I CLAUDI AVENTIN-BOYA

323 Una capital per als pobles perduts. Versió catalana.

334 *Un caplòc entàs vilatges perduts.* Original aranès.

345 ELS AUTORS

354 LOCALITZACIÓ AL MAPA DE CATALUNYA

INTRODUCCIÓ

COM ARBRES QUE CAMINEN

Ara fa dos anys editàvem *Els pobles perduts*. Guiats per les paraules de l'escriptor John Berger i pels coneixements del fotògraf Ernest Costa, endegàvem, amb aquell llibre, la recerca de persones que havien viscut a diferents pobles del Principat, de la Catalunya del Nord i de la Franja que havien anat quedant deshabitats amb el pas dels anys. En total, van ser trenta indrets de la Catalunya històrica, units també pel fet que semblava que el nostre món havia anat deixant-los al marge. Ni que fos en un text de poques planes, volíem recuperar-ne una mica la història, les llegendes, els noms de les cases, les feines, les festes que s'hi feien i algunes de les coses que s'hi explicaven. També volíem que quedessin

escrites algunes de les anècdotes que encara es recordaven de les persones que van fer que cadascun d'aquells pobles sumessin la seva part de quefers, de neguits i d'il·lusions als quefers, als neguits i a les il·lusions de tot el país. L'abandonament de tots ells, l'esfondrament dels sostres de moltes de les seves cases, la buidor de les seves esglésies i els cementiris embardissats eren i són el símbol d'un fracàs més col·lectiu que no pas personal perquè ha estat entre tots que no hem sabut donar continuïtat a unes formes de vida que sovint van començar fa molts segles. Pensàvem i pensem, però que la història és cíclica i que, per tant, potser algun dia alguns d'aquells pobles tornaran a ser habitats. Ho escrivim pensant que serà així. I ho escrivim pensant també que qui visiti avui algun d'aquells pobles amb el text que hi ha a *Els pobles perduts*, o a *Els pobles oblidats* que presentem ara, el podrà conèixer millor. I conèixer, al capdavant, és la forma més propera a estimar.

Els pobles perduts va ser un èxit. Gràcies a aquell llibre, vam recórrer tot el país perquè el vam presentar a molts de llocs. I gràcies a ell també vam anar descobrint la importància que havia tingut per a moltes persones, gent que, com nosaltres, havia recorregut el país amb *Els pobles perduts* a les mans, gent que participava del nostre mateix entusiasme a l'hora de descobrir les coses que es deien que havien passat en aquells pobles, en aquelles cases i entre aquelles pedres silenciades pel pas del temps.

Però no només això. Perquè a les diferents presentacions que vam fer, vam conèixer també molta gent

que ens ha anat parlant amb entusiasme i enyorança de molts altres pobles, que ens ha explicat moltes altres històries i que ens ha parlat de molta altra gent que també va haver d'aprendre a viure lluny d'on va néixer. D'aquí, *El pobles oblitats*. Com en aquell altre llibre, també en aquest la majoria de pobles de què parlem han anat quedant deshabitats a causa de l'èxode rural del segle XX. Aquest procés va accelerar-se i, sovint, va culminar als anys seixanta del segle passat, que és quan van quedar deshabitats la majoria dels pobles de què parlem. Potser sense la Guerra Civil i la pobresa i la misèria de la postguerra, més d'un d'ells hauria quedat sense habitants una generació abans. D'altres, han quedat sense gent a causa de la construcció de pantans o d'altres infraestructures.

Com en *Els pobles perduts*, també per fer *Els pobles oblidats* hem convidat diferents escriptors nascuts a diferents comarques catalanes perquè volíem que hi reflectissin també les paraules i les maneres de dir de cada terra. En total, hem estat una vintena d'autors. I, entre tots, hem parlat de trenta pobles. Cadascun de nosaltres, ha tornat a uns pobles abandonats, sovint acompanyat d'alguns dels seus antics habitants i sempre amb la idea d'escriure un relat ben viu que ens permetés conèixer el passat més immediat i el present de cadascun d'aquests pobles.

Més que una continuïtat, però *Els pobles oblidats* és una conseqüència. I ens agrada molt que hagi estat així perquè, d'alguna manera, aquesta conseqüència ens ve a dir que tots aquests pobles són encara vius en el

record de molta gent. Deu ser per això també que no és estrany que en uns quants d'ells hi actuïn associacions i entitats diferents, que fan el que poden per reconstruir els seus edificis i per preservar-los del pas del temps i de la destrucció que comporta.

Hi ha un bon grapat de pobles deshabitats a les terres del Pirineu. Els accessos difícils van fer impossible el dia a dia perquè els seus habitants no disposaven dels vehicles i dels mitjans que els calien. Molts d'aquests pobles van arribar als anys seixanta del segle passat sense metge, sense escola, sense carretera i, encara, sense corrent elèctric. És el que va passar a Vidabona i Saltor, al Ripollès, sis masos que van anar quedant sense gent. Tots tenien les seves terres i les seves pastures, i molts també els seus ramats d'ovelles i les seves vaques. “A vegades se'n perdia una i ens fotia enlaire els guanyys de tot l'any” —recordava la Pepeta Fajula a en Xavier Cortadellas. La Pepeta també ens lliga algunes paraules d'aquell món passat: ‘enherbats’, ‘catantingues’... paraules que es van perdent si no és que ja són perdudes..

En Manel Figuera ha anat a Canals de Cerdanya. Als anys cinquanta la vida de Canals girava al voltant del que es treia del bosc i de les seves mines de manganès. Fins que les mines van dir prou i la buidor i la duresa dels hiverns cerdans van fer la resta. La dotzena mal comptada de cases que hi havia a Cernerer encara eren habitades en el temp dels pares d'en Joan Tomàs. La gent vivia dels ramats i del conreu de *trumfos*. Joan Careres ens explica que la guerra va passar bastant de llarg d'aquest poblet del Cadí, però que, a partir del 1944,

alguns maquis van començar a amagar-se en aquestes muntanyes i també a Cernereres, aprofitant que ja era abandonat. Durant la tardor d'aquell any, un destacament de soldats de l'exèrcit va cremar totes les cases de Cernereres per impedir que els maquis s'hi amaguessin.

El Solanell és a la vall de Castellbò, a l'Alt Urgell. Marcel Fité ha anat a parlar amb en Saül Garreta, l'arquitecte que ha comprat aquest poble i que ha endegat un projecte per repoblar-lo. En Marcel també ha anat a la bellíssima Vall de Tost, bressol del llegendari Arnau Mir de Tost, avui plena de pobles deshabitats. Oficialment, en el segle XIX, quasi només hi naixien noies. "Si hi naixia un noi, li posaven nom de noia i així s'escapava d'haver de fer lo servei" —recorda Salvador Auger. Herba-savina és a la Conca de Dalt, al Pallars Jussà. Va anar-se buidant per diferents motius. La Marta Alòs ens explica que hi van contribuir la pobresa de la vida diària, les polítiques de reforestacions forestals que imposava el franquisme i un assassinat terrible.

La Marta també ha anat fins a Sant Romà de Tavèrnoles, al Pallars Sobirà. Per arribar-hi, ha hagut de superar els sis-cents metres de desnivell que separen el poble del pont de Gulleri, on hi ha la carretera. L'última família de Sant Romà va marxar als anys noranta, la visió de les cases esfondrades aclapara. La carretera tampoc no ha arribat mai fins a Àrreu, a l'Alt Àneu, també al Pallars Sobirà. La Marta Alòs escriu que l'any 1803 una allau va matar-hi disset persones i va colgar bona part del poble. Els supervivents van fer l'esforç de reconstruir-lo, però Àrreu va acabar abandonant-se malgrat les cases mag-

nífiques que encara té. Quan l'any 2009 la carretera va arribar a Dorve, ja no hi vivia ningú. L'Aitor Carrera i en Claudi Aventin-Boya ens acosten a la Vall de Toran i a tots els seus pobles perduts. Sant Joan només n'és un. I encara no és tan perdut com molts d'altres. Resisteix com l'aranès. La Vall de Toran és una vall situada en una altra Vall, unes terres lligades a un país i a una llengua que també volem reivindicar. És per això que publiquem els dos textos en l'original aranès i en la traducció catalana que han fet l'Aitor Carrera i en Claudi Aventín-Boya.

L'Andratx Badia ha anat a buscar aquells que van viure a Raons, un poblet de l'Alta Ribagorça que va començar a abandonar-se abans de la Guerra Civil. Encara se'n conserven algunes llegendes. En Carles Barull ens parla d'Orrit, que era Ribagorçà, però que fa més de mil anys va passar a ser pallarès. Orrit vol dir 'llunyà' en basc. Condemnat a estar lluny de tot, les arrels d'Orrit són les mateixes de tants altres llocs del país. La Cristina Masvidal recupera la història d'Oroners, un poble que va quedar negat sota les aigües del pantà de Camarasa. Encara en podem visitar el seu castell i l'església de Sant Salvador.

No gaire lluny de les millors platges de la Costa Brava, a les Gavarres, perviuen els masos i l'església de Sant Cebrià de Lladó, més conegut com els Metges. Xavier Cortadellas ens recorda la gent que hi vivia, algunes de les il·lusions que tenien i algunes de les feines que feien. Al Pla de l'Estany hi ha Briolf. Joan Carreres recupera la llegenda de la gorga del Dimoni i ens explica

la vida d'aquest poble situat a la vora del riu Ser. No gaire lluny, però a l'altre cantó de comarca, hi ha Sant Marçal de Quarantella. L'Adrià Pujol hi ha anat a rescatar els records de quan va esdevenir el centre neuràlgic del TEI (Teatre Experimental Independent), als anys 70 del segle passat.

Salselles és al Berguedà. La Judit Pujadó ha anat a parlar amb veïns que hi van viure i amb els fundadors de l'Associació Salvem Salselles. Unes terres marcades per la riera de Merlès, on els records dels carlins i dels maquis que hi van passar es van convertint en llegenda. A tocar de Castellnou del Bages hi ha el Putxot, un veïnat que va néixer i que va morir amb les vinyes i el vi. Miquel Martín ha anat fins a Santa Margarida de Cabagès, a l'Osona. “Fa uns anys, quan jo encara era jove, en tots aquests masos hi vivien grans famílies” —li ha explicat en Josep Soldevila.

Al Montseny hi ha un poble perdut, desconegut per quasi tothom. Va tenir pocs anys de vida. Costa de dir quan de temps hi ha van viure aquells que es refugiaven de les tropes franceses i espanyoles durant la Guerra del Francès. En Pau Urgell ens descobreix el que amaguen les restes i ens mostra alguns fragments del que va escriure fa molts anys Josep Baborés, rector de Gualba, sobre aquells refugiats.

Montargull és a la Baixa Segarra, oficialment, a la Conca de Barberà. La Montserrat Rumbau ens explica que encara hi ha en peu l'església de Sant Jaume i tres de les seves cases. Sempre hi ha fet massa fred i, sobretot, massa vent. Avui només hi viuen els immensos molins

que trenquen el paisatge, mentre van fent energia elèctrica. La Bartra és a l'Alt Camp. La Isabel Olesti hi ha anat per poder parlar amb en Josep Albert Lleonart que va ser capaç de fer renéixer el poble l'any 1981.

Esblada és també a l'Alt Camp. Avui l'amo del poble és un banc. En Joan Pinyol ens n'explica el passat i ens parla de diferents projectes per recuperar el poble. L'Oriol Margalef ha parlat amb persones que van viure a Fontscaldetes. Quan ja era buit, un grup de joves encara hi pujaven a jugar en el billar d'en Lluís Tomàs. Ara, que s'han fet grans, alguns d'ells han creat una associació que també prova de recuperar el poble.

La Isabel Olesti explica que a Gallicant, ja al Baix Camp, hi ha pintures prehistòriques i restes romanes. Per Gallicant també van passar els càtars i a les terres de Gallicant s'amagava el bandoler Carraslet.

L'Oriol Margalef ha visitat el poble de Fatxes. Fatxes va començar perdent els habitants a l'hivern, però a l'estiu encara hi tornaven a treballar la terra. Finalment els va perdre del tot. Ara, però, un arquitecte japonès impulsa la reconstrucció d'algunes de les seves cases, seguint els mètodes tradicionals de construcció catalana. A poc més de vuit quilòmetres de Sitges hi ha el petit poble de Jafre, una antiga baronia que ha visitat en Joan Pinyol i que va estar habitada fins al 1957. Dos anys abans hi va haver un gran incendi, després va venir l'any del fred, el 1956, però el cop final i definitiu va arribar a causa dels deutes del baró de Jafre.

A les terres del Matarranya hi ha lo Mas del Llaurador. La Marta Momblant s'hi ha acostat i ha par-

lat amb la gent d'una associació que mira de mantenir viu el record d'aquest poble i de recuperar-ne les seves cases. I, finalment, en Marcel Fité ha anat al cor de l'Hospitalet de Llobregat a parlar amb aquelles persones que encara recorden el poble pagès que va ser. Perquè de vegades tenim el sentiment d'haver canviat de món sense haver-nos mogut de lloc. Com va passar amb Orrit i com ha passat també amb l'Hospitalet. Segurament perquè el món va massa de pressa i perquè les persones, de tant en tant, quan ens aturem i mirem al voltant, només reconeixem el món aquell on vam néixer si mirem cap a dins nostre amb els ulls del record. Pensem que Francesc Pujols tenia raó quan deia que les persones no som res més que arbres que caminem. Endavant o amunt. Tant se val. Però sense arrels no podríem créixer.

ELS EDITORS